

Пилипенко Людмила Дмитрівна

вчитель Енергодарського навчально-виховного комплексу №1 Енергодарської міської ради Запорізької області, вчитель української мови та літератури спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, звання «учитель - методист»

Конспект уроку з української літератури в 9 класі

ТЕМА. Позакласне читання. Т. Шевченко. «Назар Стодоля»

МЕТА:

предметні компетентності

розуміння духовного імпульсу, який подала діяльність Шевченка – драматурга в розвитку українського професійного театру;

ключові компетентності

оцінювання й характеристика внеску Т. Шевченка в скарбницю української драматургії, у розвиток української літературної мови, у світовий мистецький поступ; уміння користуватися різними джерелами інформації; узагальнення й систематизація її.

НЛ–2

Емоційно-ціннісне ставлення

Усвідомлення важливої ролі Т.Г. Шевченка в історико-культурному поступі України.

Типу уроку: урок позакласного читання.

ФОПД: фронтальна, групова.

Методи і методичні прийоми: словесні (бесіда, розповідь), наочні (презентація), практичні (інсценізація, гранування, робота з текстом).

Обладнання: мультимедійна презентація, ілюстрації до змісту «Назар Стодоля», відеозаписи програмового твору митця; дидактичний матеріал (картки).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний етап. Емоційна готовність учнів до уроку

II. Актуалізація опорних знань.

1. Літературна вікторина «Т. Шевченко — творець вітчизняного»

Спростуйте або підтвердіть думку.

- 18 квітня 1840 р. в Петербурзі з'являється друком збірка Т. Шевченка «Кобзар», рукопис якої підготував П. Лукашевич. (Ні)

- 1847–1857 — це роки, які охоплюють творчість митця після заслання. *(Hi)*.
- «До Основ'яненка» — твір-поема, присвячений видатному українському письменникові, якого митець називає «другом», «батьком». *(Так)*
- Героїчне минуле України зображено у поемі «Катерина». *(Hi)*
- Т. Шевченко залишив Україну двадцятип'ятирічним юнаком, а потім перебував у російськомовному середовищі. *(Hi)*
- «Кобзар» відкривається першим твором поета «Садок вишневий коло хати...». *(Hi)*
- «Причинна» Тараса Григоровича є романтичною поемою. *(Hi)*
- 23 поезії за три роки — 1843, 1844, 1845 — Т. Шевченко заносить до рукописної збірки «Три літа». *(Так)*
- Поема «Гайдамаки» має три вступи: історичний, філософський, поетичний. *(Hi)*
- Поема «Гайдамаки» належить до творів митця «трьох літ». *(Hi)*
- Сирітство і суспільна несправедливість — один із мотивів ранньої творчості поета. *(Так)*
- Т. Шевченко був учасником Кирило-Мефодіївського братства. *(Так)*

2. Експрес-опитування «Захоплення Т. Шевченком минувшиною України»

- Чим саме Т. Шевченка завжди приваблювала козацька історія України, мужня боротьба славних лицарів проти численних ворогів рідної землі?
- Хто розповідав малому Тарасу про героїзм запорожців? Як він сприймав цю інформацію?
- В яких відомих вам творах Т. Шевченка уславлюються січові, лицарі, оборонці України?
- Визначіть риси характеру козацьких ватажків, які є головними героями багатьох творів поета. Відповідь оформіть за допомогою прийому «Доміно».
- Яким чином Т. Шевченко, змальовуючи боротьбу українського народу в минулому, прагнув збудити почуття національної гідності у своїх співвітчизників?

III. Мотивація навчальної діяльності

Степ та воля — козацька доля

Народне прислів'я

Коли прощають люди, то бог милостивіший за нас

Т. Шевченко

Вступне слово вчителя

У своїй творчості Т. Шевченко неодноразово звертався до історичного минулого свого народу, шукав там відповідь на гострі проблеми сучасності. Особливо митець захоплювався добою козаччини, яка приваблювала його своєю героїкою, волелюбними настроями. Тому і показував її часто у своїх творах як взірець життя, гідною людини, утверджуючи необхідність боротьби проти самодержавно-кріпосницької системи, яка принижувала національну гідність, калічила особистість. Серед кращих творів на цю тему є драма Тараса Григоровича «Назар Стодоля».

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Теорія літератури. Що вам відомо про драму як літературний жанр?

1.1. Драма (гр. *drama* — дія) — 1) Рід художньої літератури, у творах якого життя подається через розмови та вчинки дійових осіб. Має такі основні види: драма (у вузькому значенні), комедія, трагедія — призначені для вистав у театрах. 2) Художній твір (п'єса), в якому показано важкий у розв'язанні життєвий конфлікт між певними групами людей чи окремими особами із суспільством; розв'язка такого конфлікту часто не має трагічного характеру.

1.2. Діаграма Вена. Особливості драматичних творів:

- наявність ремарок;
- спосіб викладу за допомогою діалогу;
- призначений для показу на сцені;
- відтворення подій на сцені як процесу, що відбувається в цей момент у дійсності;
- зображення героя через його вчинки і висловлення;
- прозова або віршована форма.

2. Опрацювання твору Т. Шевченка «Назар Стодоля»

2.1. Інсценізація епізоду з драми.

2.2. Як виник задум написати програмовий твір Кобзаря?

Глибоке вивчення минулого, шукання нових драматичних засобів його відтворення дали змогу Т. Шевченкові створити драму «Назар Стодоля» (1842–1843), яка стала явищем у європейській драматургії.

2.3. Тема: зображення суспільного життя різних прошарків населення на Україні в XVII ст.: поет уводить читача у складний світ кичатих, які прагнуть багатства, чинів, слави навіть ціною щастя рідних дітей, протиставляючи їм світ простих українців і козаків.

2.4. Ідея: висміювання козацької старшини, уславлення благородства низових козаків, їх волелюбність і відвагу.

2.5. Основна думка:

а) викриваючи й засуджуючи антигуманний, потворний характер шлюбу з розрахунку, Т. Шевченко доводить, що сім'ю слід будувати на взаємній любові, довірі, духовній близькості людей;

б) у моральних основах народного життя Кобзар бачить силу, здатну піднести особистість до героїзму.

2.6. Жанр: історична соціально-побутова драма.

2.7. Особливості твору: багатогранність у змалюванні характерів героїв; відтворення народних звичаїв та обрядів; поєднання народних звичаїв та обрядів; поєднання ліричного і гумористичного.

2.8. Конфлікт твору — соціальний, який розгортається в побутовому плані на правдиво відтвореному тлі історичного минулого України після Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького. Ця доба в історії країни характеризується загостренням суперечок між козацькою верхівкою, у руках якої була зосереджена вся повнота політичної, економічної і військової влади, і рядовим козацтвом, народними масами.

2.9. Сюжет, композиція.

Хома Кичатий — сотник, який вирішив збагатитися за рахунок того, що він силоміць видасть свою дочку заміж за старого полковника Молочая. Жених присилає сватів, але цьому перешкоджає Назар, якого любить Галя.

Сотник категорично забороняє дочці зустрічатися із Стодолею. Назар у розпачі. Гнат, побратим засудженого козака, вирішує допомогти горю. Друзі умовляють Стеху, ключницю Кичатого, за винагороду допомогти викрасти Галю з батьківського будинку. Кохані знову разом, вони чекають коней, щоб виїхати на постійне помешкання у Січ. Незабаром з'являється Кичатий, якому Стеха (що виявила вигідну для себе дворушність) розповіла про викрадення Галі. Виникає сутичка між сотником з одного боку і Назаром, Гнатом з іншого. Ситуація склалася на користь молодих. Хома благословляє їх на одруження.

Експозиція: рішення Хоми видати дочку заміж за полковника; очікування сватів.

Зав'язка: одночасне з'явлення у хаті Кичатого сватів і Назара; конфлікт між сотником і простим козаком.

Розвиток дії: опис народних вечорниць напередодні Різдва; рішення Гната допомогти побратиму в його горі — за допомогою Стехи викрасти кохану в батька.

Кульмінація: сутичка Хоми з побратимами.

Розв'язка: згода Кичатого на шлюб Назара і Галі.

2.10. Робота над змістом твору. Обговорення питань.

І акт

- За яких часів відбуваються події у творі? Що вам відомо про них з історії?
- Про що свідчать на початку драми побут і оформлення столу, який приготувала Стеха?

- У чому героїня дорікає сідоусому?
- Над чим розмірковувала ключниця, перебуваючи на самоті?
- Як Стеха ставиться до рішення хазяїна видати заміж свою дочку за хорунжого? Що вона вирішила вдіяти?
- Яким чином ключниця вирішила заінтригувати цікавою новиною Галю?
- Чим Молочай викликав неприємні відчуття у дочки Кичатого?
- Про що розповів Назар Галі? Чим пояснити захоплення героїнею козаком?
- За що Кичатий був удячний отцю Данилу?
- У чому Стеха дорікала хазяїну?
- Як поставився Хома щодо вирішення подальшої долі дочки?
- Яку винагороду мала отримати Стеха від Кичатого чи Галі.
- За яких умов ключниця пообіцяла хазяїну, що вона умовить його дочку вийти заміж за старого полковника?
- Як Стеха вмотивувала переваги старого чоловіка над молодим?
- У чому Кичатий і ключниця дорікали один одному?
- Через що хазяїн вирішив віддати заміж свою дочку за нелюба?
- Що означав ритуал — піднести старого гарбуза сватам?
- Яким, на думку Кичатого, повинен бути чоловік у його дочки?
- Що цінувалося у подружньому житті?
- Чому Галя була впевненою у щирому і відвертому коханні Назара до неї?
- Яким чином Кичатий вимірює кохання?
- Як зреагувала Галя на питання до неї батька: «А що краще: чи самій робити, чи дивитися, як другі на тебе роблять?»
- Чому хазяїн зневажливо ставився до колядників? Як на це зреагувала його дочка?
- У чому Кичатий убачав свою владу над дочкою?
- Застосовуючи зміст твору, опишіть дію обряду сватання. Що для нього характерно?
- Чим були вдячні свати?
- Чого бажали свати молодим?
- Через що Назар вніс сум'яття у родину Кичатого?
- За яку послугу повинен був завдячувати Хома Назару?
- За що молодий козак дорікав Кичатому?
- Як охарактеризувати поведінку Стодолі, коли він стає перед Кичатим на коліна і просить вибачення? Про що він його благає?
- Чому Галя вимушена була нагадати батьку бажання своєї покійної матері?

- Що обіцяє Гнат коханій, залишаючи помешкання Кичатого?

II Акт

- Про що згадувала хазяйка? Чим пояснити її радість від зустрічі з козаками?
- У чому вона дорікала Кичатому і водночас схвально ставилася до Назара?
- Чим Гнат відрізнявся від Назара?
- Як побратим Стодолі намагався підбадьорити друга?
- Через що Гната було покарано ректором?
- Для чого Стодоля вирішує йти у Чигирин?
- Що запропонував Гнат другу, аби той відчув душевний спокій?
- З якою метою хазяйка останні краплі з випитої чарки «хлещет в потолок»?
- Як Гнат охарактеризував особливості горілки?
- Для чого побратим Назара і Катерини вирушають на пошуки кобзаря?
- Що пропонує Назар Стесі.
- Чим пояснити поважне ставлення Гнат до ключниці Кичатого?
- Що свідчить про зневагу козаків до Стехи та її хазяїна?
- Яку жакливу казку розповів Кобзар тим, хто перебував на вечорницях?
- З приводу чого і на що поспорила Стеха з козаками?
- Що повинна була принести ключниця Кичатого із старої корчми як доказ про свою там присутність («цеглину, або кахлю з груби»).

III Акт

- Чому Галя дорікала собі за втечу від батька?
- Чим пояснити співчутливе ставлення Назара до Хоми?
- Яке майбутнє пророкував Назар своїй коханій?
- Чим викликано те, що стара корчма вважалася небезпечним місцем?
- Що свідчить про слабку натуру Галі? Чому вона повсякчас, перебуваючи з Назаром, думала про батька?
- Який подарунок приготувала кохана для Стодолі?
- Як Хома дізнався про місце переховування своєї дочки?
- Яким чином Кичатий намагався помститися Назару?
- Що сталося між Хомою та козаками? Чому він вирішує благословити Назара і Галю на шлюб?
- Чи є закінчення твору правдоподібним? Відповідь умотивуйте.

3. Завдання до змісту твору «Калейдоскоп рубрик»

3.1. Рубрика «Моя уява». Скласти асоціативний портрет до образу Назара.

Н — надзвичайно щирий і відвертий;

а — активний у рішенні пов'язати своє майбутнє життя з Галею;

- з — закоханий у чарівну дочку Кичатого;
- а — адекватно сприймає підступність людини, яку він захистив від смерті.
- р — рішуче діє у боротьбі за своє майбутнє

3.2. Рубрика «Народна скарбничка твору». Опрацювати зміст приказок, прислів'їв, крилатих виразів, які використав Т. Шевченко у драмі. Негріте залізо не зогнеш. Побачимо, як попадеться нашому теляті вовка спіймати. Піймав не піймав, а погнаться можна. Нагадали козі смерть. Казав пан — кожух дам, та й слово його тепле. Кирпу гне. Аби б через поріг, то ми й за поріг глянем. Ми всі на один шталт шиті. Хто багацько обіщає, той нічого не дає. Пиши пропало. Береженого бог береже. Рівніш згладиш, тісніш ляжеш. Вольному воля, а спасенному рай. Коли б мужику не жінка, не знав би він скуки, коли б не горілка, де дівать би буки. Слухать — що їсти, в горшку не бовтати, усів не марати, слов не пропускати, другим не мішать.

3.3. Рубрика «Вернісаж героїв твору». Робота у малих групах. Скласти інформативне гроно.

3.4. «Мозковий штурм». Відтворити ланцюжок думок. Визначити життєве кредо героїв твору (групова робота).

Кичатий: «Женись не на чорних бровах, не на карих очах, а на хуторах і млинах, так і будеш чоловіком, а не дурнем». «Рівніш згладиш, тісніш ляжеш».

Гнат: «Чарка горілки козаку миліша усіх жінок на світі». «Вольному воля, а спасенному рай».

Кобзар: «Слухатъ — що їсти, в горшку не бовтати, усів не марати, слов не пропускати, другим не мішати».

Назар: «Ми поїдемо туди, де нема і не буде ні полковника, ні батька твого, де тільки одна воля, одна воля та щастя». «Коли прощають люди, то бог милостивіший за нас».

Стеха: «Чи мало що люди обіцяють, коли їм припаде нужда?»

3.5. Рубрика «Сам собі режисер». Робота у парах. Продумати і скласти міні-продовження твору Т. Шевченка «Назар Стодоля».

3.6. Рубрика «Пізнай літературного героя за наведеною цитатою». Літературний диктант.

- «Ти знаєш в яку ціну поставив цар Соломон золотий плуг? Він каже, що при нужді шматок хліба дорожче золота. А я скажу: чарка горілки козаку миліша усіх жінок на світі». (*Гнат*)
- «І рибалки, і вольнії козаки. Ми люди німецької ідемо з землі турецької. Раз дома у нашій землі випала пороша. Я й кажу товаришу: «Що нам дивиться на погоду? Ходім лишень шукати звіриноного сліду». (*Сват*)
- «Думай собі, голубко, та гадай, що... а воно зовсім не так буде. Закинь, удочку, сама рибка піде. Шутки-тесть полковника!..А що далі — се наше діло. Аби б через поріг, то ми й за поріг глянем». (*Кичатий*)
- «Той самий, за кого ти вчора обіщав видать дочку свою, той самий, якого ти знав ще з тієї пори, як він тебе вирвав із-під ножа гайдамаки! Згадай іще, що я той самий, хто й самому гетьману не дасть себе на посміх!». (*Назар*)
- «Побачимо», побачимо, як попадеться нашому теляті вовка піймати. Не сказавши ні слова дочці, за кого і як хоче віддати, думає, що наша сестра — коза; поженеш, куди схочеш. Е, ні! Стривай лишень, голубчику». (*Стеха*)
- «Як налетять, було, з своєї Січі, так що твої орли-соколи! Було, як схопить тебе котрий, так до землі не допустить, так і носить... Ой-ой-ой! Куди то все дівалось?..» (*Хазяйка Катерина*)
- «Слухатъ — що їсти, в горшку не бовтати, усів не марати, слов не пропускати, другим не мішати». (*Кобзар*)
- «Не треба мені вашого добра; я і без нього була б щаслива. Я вас так вірно люблю, так вбиваюсь за вами, а ви...». (*Стеха*)

- «О, я лукавий, лукави! О, я грішний, проклятий!.. доле моя! серце моє! Преси його, нехай уб'є, нехай я світа не паскуджу!». (*Кичатий*)
- «Цур йому, який нехороший! Як приїде до нас, то я зараз із хати втікаю. Мені навдивовижу, як ще його козаки слухають. Тільки у його, паскудного, і мови, що про наливку та про вареники». (*Галя*)
- «А так, шляхом. У Чигирині нема заробітку, а ми прочули, що у пана Кичатого весілля буде, так і прийшли сюди». (*Жид*)
- «Її діло таке: що звелять, те й роби. Воно ще молоде, дурне; а твоє діло навчить її, врозумить, що любов і все таке прочеє... дурниця, нікчемне». (*Кирчатий*)

V. Підсумок уроку. Рефлексія

Скласти сенкан до образу: I ряд — Назара; II ряд — Галі; III ряд — Гната.

VI. Оголошення результатів навчальної діяльності школярів(картки самооцінювання).

VII. Домашнє завдання

Підготувати цікавий матеріал про творчість Т. Шевченка на одну із запропонованих тем:

- «Т. Шевченко — великий син України»;
- «Образ жінки-матері в поемах і повістях Кобзаря»;
- «Образи борців за визволення трудящих у творах Т. Шевченка»;
- «Мистецька майстерність Т. Шевченка»;
- «Відображення історичного минулого України у творах Кобзаря».

<https://www.schoollife.org.ua/603-2018/>